

BOZKURT'UN EJDERHA İLE DANSI (Türk-Çin İlişkilerinin Kısa Tarihi)

Doç. Dr. Süleyman DOĞAN*

Gülçin Çandarlıoğlu, *Bozkurt'un Ejderha İle Dansı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 13,5 cm x 21 cm, Kitap kağıdı, 176 sayfa, İstanbul 2018, ISBN: 978-975-498-247-3.

Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu tarafından kaleme alınan, “Bozkurt’un Ejderha İle Dansı, Türk-Çin İlişkilerinin Kısa Tarihi” isimli kitabı Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları tarafından neşredildi. Müellif Çandarlıoğlu kitabın teşekkür kısmında, “Makalelerimi toplayan ve bilgisayara aktaran öğrencilerimiz Aybüke Balatürk, Ali Onur Kara, Berkay Yekta Özer, Tuğçe Boyraz ve Göktuğ Erol’a, dizgi ve mizanpaj hususunda emeğini esirgemeyen Mihrican Fenerci’ye, içeriğe ve tarihi gerçeklere uygun bir kapak tasarımı ile kitaba hayat veren Emre Hızlı’ya, editörlüğü kabul edip yardımcı olan Dr. İbrahim Akış’a ve yayınlayan Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Közhan Yazgan ve Genel Yayın Yönetmeni Mehmet Töre Yıldırım’a çok teşekkür ederim.” diyor.

Neden Dans?

2018 yılında yayınlanan “Bozkurt’un Ejderha İle Dansı” kitabı 178 sayfadan oluşuyor. Kitabın editörü Dr. İbrahim Akış, “Gülçin Çandarlıoğlu Hocamız derin Çince bilgisi ile eski Çin kaynaklarına doğrudan ulaşabilen dönemi bize anlatan önde gelen bilim insanlarından biri olmuştur. Bu kitaba Hocamızın Çin ve Türk Dünyası’nın Çin’le en çok ilişki halinde olan Uygur Türkleri ile ilgili yazılarını aldık. Neden, “Bozkurt’un Ejderha İle Dansı” dersiniz, dans her türlü uygarlıktan önce doğmuştur. Ve günlük hayat, ölüm, sevinç, keder, savaşlar ve düşmanlıklar hepsi en kadim zamanlardan beri dansla ifade edilegelmiştir. Çin ile ne kadar gerçekçi bir şekilde tanırsak bu ilişkide zemini ve ritmi doğru

Geliş Tarihi: 01 Şubat 2021 - Kabul Tarihi: 20 Şubat 2021.

Atıf Bilgisi: Süleyman Doğan, “Bozkurt’un Ejderha İle Dansı (Türk-Çin İlişkilerinin Kısa Tarihi)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 127, Sayı: 251, İstanbul 2021, s. 461-466.

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, dogansuleyman1@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1825-2583.

seçebilir, geçmişteki hatalardan ders çıkararak bu dansı yönlendiren yeniden bir Türkler olabiliriz.” diyerek, önemli bir noktanın altını çiziyor.

“Bozkurt’un Ejderha İle Dansı” kitabı 13 makaleden oluşuyor. İlk makale, “Çin” ile başlıyor. Diğer makaleler şu başlıklardan oluşuyor:

- Tarih Boyunca Çin Sülalelerinin Komşuları İle İlişkileri.
- Kubilay Kaan ve Ulcay Timur Kaan’ın Şahsiyetleri ve Devirlerinin Medeniyeti.

- Uygur Sarayı’na Gelin Giden Çinli Prensesler ve Arkasındaki Politik Gerçekler.

- Kubilay (1259-1294) ve Ulcay Timur Kaan (1294, 1307) Zamanları.
- Uygurların Çinlilerle Yaptıkları Yardımlar ve Bunların İç Yüzü.
- Uygur-Çin İktisadi Münasebetleri.
- Uygur Kültürünün Yuan Sülalesi’nin Kuruluşdaki Tesirleri.
- Uygurlar.
- Uygur Devletleri.
- Sarı Uygurlar (Kan-Chou Uygur Devleti) ve İpek Yolu.
- İpek Yolu

- Türk Tarihinde Andronovo Kültürü, başlıklı makale ile son buluyor. Tüm makaleler kendi içinde müstakil ve sonunda kaynakçası yer alıyor. Müellif tarafından Çin hakkında kısa tarihi bilgi verildikten sonra Türkler ile tarihi münasebetleri mercek altına alınarak 1975 yılına kadar geliniyor. Bu yıllarda Çin’de camilerin yeniden açılması, Kur’an okunmasına belli ölçüde izin verilmesi, Müslümanların durumunda az da olsa iyileşme görülmesi kayda değer bir gelişme olarak yazar tarafından ifade ediliyor.

Uygurlar

(Çin, 1949) yılından itibaren çeşitli dinlere mensup kişilere ideolojik sebepler baskı yapmaya başlamış, bu baskılara en çok maruz kalanlar da Müslümanlar olmuştur. Müslümanların yoğun olarak bulunduğu Doğu Türkistan, Kansu gibi eyaletlerde özellikle de Uygurlara yapılan muamele çok kötü idi. Burada camiler kapatılmış ve ibadet yasaklanmıştı. 1975 yılından sonra camilerin tekrar açılması, Kur’an okunmasına belli ölçüde izin verilmesi, Müslümanların durumlarında az da olsa iyileşme olarak nitelendirilebilir (sayfa: 6).

Adı Doğu Türkistan, yani Şark Cephesi dünyanın medeniyet öğrendiği Uygur diyarı. Hakkın ve hukukun verildiği ata toprağı. Satuk Buğra Han, Yusuf Has Hacıp, Afak Hoca, Alihan Türe Saguni, Yakup Beğ, Mahmet Cantürk, Rabia Kadir ve diğer kutlu insanların diyarı. Urumçi, Cungarya, Tanrı Dağları, Turfan Havzası, Taklamakan Çölü, Kaşgar, Yarkent, Hotan, Aksu ve Karaburun isimleri bizlere bir ulu tarihin iz düşümlerini veriyor! Doğu Türkistan denince Divan-ı Lügati’t Türk’ün yazarı Kaşgarlı Mahmut akla gelir. Şimdiler de ise bu “Ata Yurdu” Çin’in yaptığı akıl almaz insan haklar ihlalleri ve zulümlerle hatırlanıyor. Doğu Türkistan deyip de geçemeyiz. Tarihi Türk devletlerinin merkezleridir burası.

Uygur Türkü dünyaya haykırıyor; “Topraklarımızı elimizden alarak Çinlilere dağıtmayın!” Yağmalanan bir coğrafya. Yüzlerce Doğu Türkistanlı şehit edilirken, nerede insan hakları! Ve coğrafyanın Uluğ Türkistan’a yerleştirilen Çinlilerce talanı. Ve soykırıma tabi tutulan mazlum ve mağdur soydaşlarımız ve dindaşlarımız. Asil ve soylu bir direniş. Kan, ölüm, gözyaşı ve sonu idam sehvasına yolculuk olacak tutuklamalar. 1980’li yılların son çeyreğinde İstanbul’da tanıdığım Doğu Türkistan’ın önde gelen liderlerinden merhum İsa Yusuf Alptekin’in ağzından Türkiye’ye çileli göç hikâyesini dinlemiş ve bu davranın böylesine azimli sahiplerinin olduğuna da sevinmişim.

21. yüzyılda Doğu Türkistan’da Çin tarafından kurulan adeta Nazi kamplarında yüz binlerce Müslüman Türk insan tasavvurunu aşan akıl almaz zulme tabi tutulmakta ve öldürülmektedir. Bir gün mutlaka Doğu Türkistanlı kardeşlerimiz haklı davalarında sonuca ulaşacak ve yüzleri gülecektir. Türkiye elinden gelen resmi, insani ve diplomatik yollarla kardeşlerimizin dertleriyle hemdert olmalıdır. Masum Doğu Türkistanlım ölmesin. Analar dul, çocuklar yetim kalmasin!

Hanbalık!

“Tarih Boyunca Çin Sülalelerinin Komşuları İle İlişkileri” başlıklı makalede yazar Çandarlıoğlu, “Çin ordusunda Türk veya yabancı kökenli kumandanlar vardı. Bunlar Çin’e faydalı oldukları gibi, zaman zaman isyan ederek Çinlilerin başına bela olmuşlardır. Uygurlar, kendi menfaatlerini düşünerek önceleri bu isyanların bastırılmasına yardımcı oldular. Sonra da bu isyanları desteklediler, birlik oldular. Türkistan bölgesinin hakimiyeti tamamen Uygurlara geçti. Çin’de ekonomik sıkıntılar başladı. Hükümet çok kan dökerek bu isyanları bastırda da bu isyanlar devleti çok zayıflattı. Kendi aralarında mücadeleye başladılar. 906’da T’ang Sülalesi son buldu. Devlet parçalandı. Bundan sonra Beş Sülale Devri başladı (900-1280).” Çin sülalelerini kronolojik olarak ele alan yazar, “Şimdiye kadar Çin’e hakim olan yabancıların kuzeybatıdan gelerek Kuzey Çin’e hakim olurlar, güneye inemezlerdi. İlk defa Moğollar kuzeydoğudan gelerek bütün Çin’e hakim oldular. Moğol adı altındaki bu devlette, Türk, Tatar, Tunguz ve Moğol boyları birlikte yaşıyordu. Pekin’in, Türk ve İslam kaynaklarındaki ismi Hanbalık’tır.” diyor (sayfa: 15).

Kubilay ve Ulcay Timur Kaan

Kitapta, “Kubilay Kaan ve Ulcay Timur Kaan’ın Şahsiyetleri ve Devirleri Medeniyeti” başlıklı makalede yazar Çandarlıoğlu çok önemli tarihi bir olayı şöyle dile getiriyor: “Hristiyanlar, Müslümanları sevmedikleri için, durmadan Kubilay’ı onlar aleyhine kışkırtıyorlardı. Kur’an’da müşrikleri öldürünüz diye bir ayet olduğunu Kaan’a bildirdiler. Kubilay, oranın Şeyhülislam’ını çağırarak sordu. O da inkar edemedi. Kubilay, “Kur’an’ın Allah’tan geldiğine inanıyorsunuz da niçin dediğini yapmıyorsunuz?” deyince, henüz vakti değil diye cevap verdi. Kubilay, çok kızdı. Şiddetli emirler verdi. Ümera, birkaç kişiye daha sormasını tavsiye etti. Bunun üzerine Kubilay, aynı sualleri şehrin kadısına sordu. Kadı, “Müşrik, bir yüce tanrı kabul etmeyip, yalnız puta tapanlardır, siz ise fer-

manlarınızın başında, Tanrı'nın ismini zikrettiğiniz için müşrik değilsiniz” dedi. Kaan çok memnun oldu.” Kitabın (38)'nci sayfasında, Marco Polo, Kubilay'a, “Büyük Kaan” dediği naklediliyor. Yine kitabın (42)'nci sayfasında ise yazar, “Yuan Sülalesi'nin Kubilay ve Ulçay Timur devresi Çin tarihi içinde, iyi hatırlarla nakledilen bir devre olarak gösterilebilir. Çünkü bu iki hükümdar Çin için iyi bir idareci ve kuvvetli bir nizamın kurucusu olmuşlardır.” tespitinde bulunuyor.

Çinli Prensesler!

Kitapta ilginç makaleler yer alıyor. Bunlardan biri de, “Uygur Sarayı'na Gelin Giden Çinli Prensesler ve Arkasındaki Politik Gerçekler” başlıklı makalede yazar Çandarlıoğlu, “758 senesinde Uygur Kağanı ile Çin Prensesi arasında evlilik ricası ile elçiler geldi. Han Sülalesi zamanında evlilik vasıtası ile akrabalıklar kuruldu. İsyancılar çıktığı zaman Uygurlar Çin İmparatorluğu'na samimiyet göstererek asker gönderdiler. İsyancıları bastırdılar. Daha önceleri Çin İmparatorluğu ile Uygur Kağanlığı arasında akrabalık vardı. Onların sayesinde Çin hudutları emniyete alındı. Prenses Ning-kuo, imparator babasına veda ederken, “Ülkemizin meseleleri şahımdan önemlidir. Ölsem de pişman olmayacağım dedi.” İmparator yaşlı gözlerle kızını uğurlayıp döndü.” (sayfa: 46).

Kitabın büyük bir bölümünde Uygurlar ile Çinliler arasındaki ilişkilerden söz ediliyor. “Uygur-Çin İktisadi Münasebetleri” başlıklı bölümde yazar, ikili münasebet deyince ilk akla gelenin at ve ipek alışverişinin olduğunu belirtiyor. Kitabın (111)'nci sayfasında “Uygurlar” başlıklı uzun bir makalede ise yazar Çandarlıoğlu, Uygur tarihinin hiç şüphesiz Orta Asya tarihinin en önemli devresinden biri olduğunu vurguluyor. Uygurların devlet adamlarını ve tarihi dönemlerini tek tek ele alan yazar, bunların Türk toplumuna yaptığı yararlı işleri de sıralamış. Hemen ardından gelen “Uygur Devletleri” başlıklı makalede ise yazar, Çin kaynaklarının Uygurları Hunların nesli olarak kabul ettiklerini, akraba kavimlerle birlikte Dokuz Oğuz-On Uygur diye isimlendirdiklerini, IV. - V. asırlarda Toba Devleti zamanında Töles adını aldıklarını belirtiyor.

Kitabın (148)'nci sayfasında yazar Uygurlar ile Kırgızlar arasındaki açığı getiriyor: “Yenisey kıyılarında kuvvetli bir devlet kurmuş olan Kırgızlar 840 senesinde Uygurları gerçek bir felakete uğrattılar. Kırgızlar bu suretle Moyer-Çor ve Kutluk Bilge Han zamanındaki mağlubiyetlerinin intikamını almış oldular. Tarihin en korkunç katliamlarından biri olan bu baskından canlarını kurtarabilen Uygurlar muhtelif bölgelere dağıldılar. Uygur göçleri sonunda boş bırakılan topraklara zamanla Moğol kabileleri yerleşmişlerdir. Netice olarak Orta Asya'da Moğol hakimiyetine sebep olunmuştur. Kitapta bir başka önemli konuda “İpek Yolu” başlıkla makaledir.” Bu makalede, Çin'in doğudan batıya bir ticaret köprüsünün tarihi seyri de zikredilmektedir.

Kubilay Kaan'ın Japon Seferleri

“Kubilay (1259-1294) ve Ulçay Timur Kaan (1294, 1307) Zamanları”, makalede, “Kubilay Kaan'ın Japon Seferleri” başlıklı yazıda (sayfa: 67), Kore, Moğol garnizonları tarafından işgal edilmiş olmakla beraber, devamlı bir isyan halinde idi. Kore Hanedanı mensupları, uzun zaman mukavemet ettiler. 1258'de

ihtiyar kral oğlunu rehine bırakma mecburiyetinde kaldı. Genç prens, Kaan sayesinde kral oldu. Kubilay onu damat edinerek, Yuan Hanedanı'na bağlanan Kore Hanedanı'na bağlanan Kore Hanedanı'nı, söz dinler bir tabi haline getirdi. Moğollarla evlenen yerli krallar benliklerini tamamıyla kaybettiler. Yuan dilini konuşuyor ve kıyafetlerini giyiyorlardı. Kaan'ın arzusuna göre bazen sürgüne gönderiliyor, bazen Pekin'e çağrılıyor, bazen de tekrar geri gönderiliyordu. Kubilay, Japonya'yı da kendisine bağlamak istiyordu. Japonya'ya bir elçi heyeti göndermeye karar verdi. Kore vasıtasıyla Japonya ile temasa geçmek istiyordu. Bu bölümde Kubilay'ın Japonya'ya yaptığı seferler ve aralarındaki savaşları konu ediniyor ve bilinmeyen tarihi olayları naklediyor.

Andronovo Kültürü

Andronovo adı, M.Ö. 1700-1200 yıllar arasında Güney Sibirya'daki Bronz devrine verilmektedir. Andronovo Kültürü çayır yetiştiriciliği ve çiftçiliğe ek olarak metal işleme ve dokumacılığın geniş olarak yayıldığı bir kültür dönemidir. Bu kültür dönemine "Andronovo" adının verilme sebebi ise bu döneme ait ilk kurgan buluntularının Rusya'nın Andronovo kasabasından bulunmasından dolayıdır. Bu kültür dönemi abidelerinin sınıflandırılması çalışmasında başta S.A. Teuplahov görev almıştır ve 1923'te Minusink havzasındaki boronz çağı kültürünü Andronovo Kültürü olarak tanıtmıştır (sayfa: 172).

Kitabın, "Türk Tarihinde Andronovo Kültürü" başlıklı 13. ve son makale şu önemli cümlelerle tamamlanıyor: "1945 yılında Abakan Kilisesi'nin önündeki çok da eski olmayan kurgan ise Hakas Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü ve Altay Sayan Arkeoloji Enstitüsü AH CCCP tarafından incelenmiştir. Abakan Uprav'daki kurganlar da Adriyanov tarafından çalışılmıştır. Onuncu kurgan ise Tiyo Irmağı çevresinde Usçul köyünde açılmıştır. Bütün bu mezarlıklardaki envanterlerin büyük çoğunluğunun hususiyetleri benzer özellikte olup çok geniş bir alanda yayılmıştır. Bu envanterlerin tekrar inceleyerek yeni kazılar sonucu ortaya çıkarılmış malzemeler ışığında Türk kültürünün ayrılmaz parçaları oldukları tamamen ispatlanmıştır." (sayfa: 176).

İpek Yolu

XIX. yüzyılda Çin'de büyük bir ipek böceği hastalığı salgını oldu. Bu salgın Çin ipekçiliğinin gerilemesine sebep oldu. Japonlar bu hastalığa çere buldular ve ipek dokumacılığında ilerlediler. Çin'deki iç karışıklıklarla iktidar değişiklikleri ekonomiyi sarstı. Çin'de iç düzen sağlandıktan sonra ipek ticarete yeniden canlandı. Bugün ipek, deniz yolu ile naklediliyor. Çin Halk Cumhuriyeti'nden Avrupa ve Amerika'daki tekstil merkezlerine doğru giden bu yollar Singapur, Kolombo, Aden ve Portsait'ten ya da Pasifik ve Panama kanalından geçiyor. I. Dünya Savaşı'na kadar kervanlar kısa mesafeler arasında bu yolu kullanmışlardır. Fakat İpek Yolu eski hususiyetini artık korumuyor, bir efsane haline gelmiştir (sayfa: 169).

Kitabın, "İpek Yolu" başlıklı bölümde yazar Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu merhum Prof. Dr. Turan Yazgan'ın Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı kuruluşu ve sonrasında birlikte çalıştıklarının altını çiziyor. Makalenin sonu şu

cümlelerle bitiyor (sayfa 170): “Türkiye Cumhuriyeti’nin üzerinde bulunduğu Anadolu toprakları tarih boyunca Asya ve Avrupa ticaret yollarını birleştiren çok önemli bir bölgedir. Anadolu hem İpek hem Kürk Yolu’nun batıya ulaştığı son duraktır. Kürk Yolu Güney Sibiryaya üzerinden Kafkaslar oradan Trabzon’a ulaşır. Trabzon’dan Karadeniz’e ve Akdeniz yoluyla Avrupa’ya gider. İpek Yolu ise İran’dan sonra Güney Anadolu’dan geçerek Adana-İskenderun bölgesinde Akdeniz’e ulaşır. Bugün, artık Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı’nın faaliyete geçmesi ile tarihi İpek Yolu tekrar canlanmıştır.” diyebiliriz.

“3T” Kuralı

Öncelikle böylesine önemli telif eserden dolayı Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu’nu tebrik ediyorum. Birinci “T”, tebriktir. İkinci “T” ise, tenkittir. Kitapta ilgili tenkitim ise, makalelerin daha önce yayınlandığı kronolojik tarih sırasına göre kitapta yer almamış olmasıdır. Makaleler tarih sırasına göre sıralanmış olsaydı makaleler arasındaki bağlantı daha iyi kurulmuş olurdu. Çünkü makalelerin bazıları birbirinin tekrarı mahiyeti taşımaktadır. Aslında makalelerde mükerrer olan yerler editör elinden geçirilerek makale kitabı değil de müstakil bir kitap yapılabilirdi. Teknikten sonra üçüncü “T” ise, tekliftir. Teklifim ise, yazar Çandarlıoğlu, günümüze bakan yönüyle Türkiye-Çin ilişkilerini değerlendirmesi yerinde olurdu. Yazarla tüm bu konuları içine alan ve günümüze bakan Türkiye ile Çin arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi konulu mülakat yapılarak kitaba eklenebilirdi.

Netice-i kalam, Dünyanın en kadim iki milleti: Türkler ve Çinliler. Tarih boyunca savaşmış, barışmış, ticaret yapmış, aile kurmuş, yeri geldiğinde birlik, yeri geldiğinde düşman olmuşlar. Peki biz bu köklü ilişkileri ne kadar biliyoruz? Kritiğini ve analizini yapmaya çalıştığım bu kitapta Türk-Çin ilişkilerinin bilinmeyen tarihi hikâyesini öğreneceksiniz. Bin yılları aşan bölge tarihinin en karanlık noktalarını göreceksiniz. Efsanelerin kaynaklarını, gerçeklerin ayrıntılarını, kısaca “Bozkurt’un Ejderha İle Dansı”nı günümüze ışık tutacak biçimde Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu’nun kaleminden okuyacaksınız. Teşekkürler Gülçin Hanımefendi. Size sağlıklı uzun ömür diliyorum.